

Emilio Ćentile, *Religije politike: između demokratija i totalitarizama*.
Beograd: Biblioteka XX vek, 2009, 292 str.

Proteklo je već nekoliko decenija kako Ivan Čolović, brižljivi urednik Biblioteke XX vek, svojim naročito iznijansiranim odabirom kvalitetnih naslova, svakom novom knjigom uspijeva iznova obradovati zainteresirane, a vrlo često i zahtjevne čitaoce sa područja zemalja bivše Jugoslavije. Knjiga koju ovom prilikom želimo predstaviti, bez ikakve dvojbe, predstavlja još jedan od niza uspješnih uredničkih izbora. Kao vješto ukomponiran spoj naročito aktuelne teme i referentnog autora, profesora savremene historije Univerziteta La Sapienza u Rimu, ova knjiga se pokazala sasvim opravdanim izdavačkim poduhvatom i za naše govorno područje, budući da je u izdanjima na drugim evropskim jezicima poznata skoro već jednu deceniju i da je, pored više izdanja, doživjela pohvalan broj prikaza, kritika, recenzija i osvrta.

Sugestivnost naslova koji ukazuje na postojanje religije politike u procjepu između demokratija i totalitarizama detaljnije je pojašnjena već na samom početku, gdje se kao osnovna tema ističe posebno historijsko iskustvo preplitanja religije i politike, koje je autor označio kao sakralizaciju politike. To bi, prema autoru, u detaljnijoj razradi bilo «pripisivanje svojstava svetosti nekom svetovnom entitetu» kao što su nacija, država, rasa, partija ili vođa. U takvim situacijama politika postaje religija zbog svoga nastojanja da odredi konačni cilj individualnog i kolektivnog postojanja preko različitih skupova vjerovanja izraženih kroz mitove, rituale i simbole. Osjetna prisutnost konteksta u kojem je knjiga nastala nakon događaja od 11. septembra 2001. godine autora je navela na razmišljanje kako je sakralizacija politike s početkom novog milenija ušla u fazu teopolitike, politike koja se vodi u ime Boga sa naročito izraženim retoričkim stilovima teologije rata. Zbog toga je u uvodnom razmatranju ukazano na najznačajnije krilatice američke politike koje sugeriraju zaključak da se u ovom slučaju radi o građanskoj religiji gdje su simboli svetosti, odnosno sistem vjerovanja, vrijednosti, mitova, rituala i simbola povezani sa političkim entitetom Sjedinjenih Država. Iz ovog primjera slijedi prvi zaključak kako su SAD prvi historijski primjer religije politike, posebnog oblika sakralizacije politike. Nadalje se definiraju usko specijalistički pojmovi kao što su politička religija ili politizacija religije uz jasno postavljenu liniju razgraničenja između navedenih pojmova i glavne teme ove knjige, mada je ukazano na primjere iz svjetske povijesti koji sugeriraju mogućnosti njihova međusobnog miješanja unutar kontekstualno raznolikih kon-

kretizacija. Stoga je kao najznačajniji primjer sakralizacije politike navedena nacionalna država, proizvod XIX stoljeća, koja je tokom XX sasvim internacionalizirana, postavši tako najuniverzalnija manifestacija sakralizacije politike sa različitim primjerima konkretnog postojanja, bilo da djeluje kao revolucionarna ili konzervativna sila. Slijedi, dakako, prirodan zaključak o XX stoljeću kao vremenu koje je bilo najplodnije za razvitak sakralizacije politike.

Svaki od navedenih teorijskih primjera autor je detaljnije konkretizirao kroz pet poglavlja ove knjige posvećujući tako svakom od navedenih dovoljno prostora da teorijski koncept argumentira stavovima političke teorije, ali i konkretnim primjerima iz historije XX stoljeća. Ključno polazište za izrastanje sakralizacije politike bile su, prema autorovom sudu, građanske revolucije sa svojim posljedicama koje su bile dovoljno stabilna baza za njen nastanak. Primjeri država i društava koncipiranih na «narodnom suverenitetu» prvi su otvorili prostor za djelovanje cijelog niza novih vjerovanja, mitova, rituala i simbola kako bi se sakralizacija politike praktično i ostvarila. Uporedo sa primjerima iz političke prakse, autor je slojevito ispratio i primjere teorijskih debata o temi postojanja i uloge religija u novim političkim realnostima. U skladu sa ovom tvrdnjom, prvo poglavlje knjige raspravlja o općim problemima laičke ili sekularne religije u svjetlu glavnih tumačenja fenomena religije i njene povezanosti sa politikom kao takvom. Već u narednom poglavlju u kratkim crtama su predstavljeni najvažniji primjeri sakralizacije politike XVIII i XIX stoljeća, stvarajući tako odličan uvod za naredne primjere iz XX stoljeća koji su, s obzirom na masovnost i rasprostranjenost, znatno detaljnije obrađeni. Kao dva najreprezentativnija primjera između dva svjetska rata navedeni su primjeri totalitarnih režima fašističke Italije i nacističke Njemačke. Fašizam je bio prvi totalitarni nacionalistički pokret razvijenih svojstava političke religije sa detaljno izrađenim sistemom vjerovanja, mitova, rituala i simbola u čiji su fokus interesovanja dominantno ulazili nacija i država, te kult Ducea. Gotovo istovjetne primjere izgradnje političke religije nalazimo i kod nacionalsocijalizma, savremenika fašizma. Na oltare njegove političke religije bili su postavljeni arijevska rasa, kult krvi i ličnost Führera, spasioca Njemačke. Primjeri iz Italije i Njemačke dodatno su argumentirani stavovima i svjedočanstvima historičara, filozofa, sociologa, teologa - savremenika. Istovremeno sa ova dva navedena primjera, u Sovjetskom savezu je tekao proces izgradnje političke religije na skoro istim teorijskim pretpostavkama. Tako je «boljševizam na vlasti preobrazio (je) ideologiju u dogmatičnu doktrinu, partiju u Crkvu, vođu u božanstvo na zemlji». Jedina razlika u pristupima između ovih primjera jeste u činjenici da su fašizam i nacionalsocijalizam, za razliku od komunizma, uprkos nastojanjima da prevaziđu nacionalnu državu, do svoje propasti ostali neprijateljski raspoloženi prema svakom obliku univerzalizma. S druge strane, komunizam je kroz širenje na druge kontinente i države od Treće internacionale stvorio jednu vrstu «univerzalne crkve».

Primjeri za peto poglavlje ove knjige izabrani su iz druge polovine XX stoljeća, konkretno iz zapadnih demokratskih država, gdje se sakralizacija politike odvijala kroz institucionalne okvire u oblicima građanske religije koja koegzistira sa tradicionalnim religijama. Nasuprot njima, u zemljama Afrike i Azije sakralizacija politike odvijala se uporedo sa tekućim političkim procesima oslobađanja od kolonijalnih stega i borbe za nezavisnost. U takvom kontekstu sistem vjerovanja, mitova, rituala i simbola sakralizovao je borbu za nezavisnost, lidere tih pokreta i vodeće partije učestvujući tako u izgradnji novih kolektivnih identiteta.

Osjećajući potrebu da nakon detaljnih primjera navedenih u prethodnim poglavljima ponudi zaključna razmatranja, autor se odlučio za «zaključak koji nije konačan». Ova otvorenost svakako je dobro osmišljena, budući da navedeni primjeri daju mogućnost da se uspostave pojedine teorije, definicije, ali ne i konačna rješenja. Ukoliko bi se tragalo za zaključcima iz ove knjige, prije bismo se mogli složiti sa autorom na mjestu gdje pravi iznijansiranu distinkciju između «građanske religije, koja se odnosi na oblike sakralizacije politike u spoju sa demokratskim ideologijama i režimima, i političke religije, koja se odnosi na sakralizaciju politike u antidemokratskim ideologijama i režimima». Stoga se i posljednja misao iz ove knjige, koja govori o dosadašnjim iskustvima iz historije, čemu je istraživanje za ovu knjigu bilo prvenstveno posvećeno, nikako ne bi trebala tumačiti u kontekstu potreba, mogućnosti ili opasnosti po sadašnjost ili budućnost.

Sagledana u cjelini, knjiga je izvanredno dobar spoj atraktivne teme i odličnog stila pisanja. Inspirativna je i kao knjiga koja nudi nekoliko modela za istraživanje ove, ali i njoj sličnih tema, gdje su iskustva drugih uvijek dobrodošla kao moguća smjernica za nove istraživačke projekte. Kada se ovakve teme otvore za istraživanje na širem području našeg regiona, duboko vjerujemo kako će biti istinsko zadovoljstvo čitati ta djela. Eventualna tvrdnja da nema primjera koji bi mogli biti sagledani u ovom kontekstu jednostavno ne bi mogla izdržati ozbiljniju kritiku. Uostalom, to nam potvrđuju naslovi koji su se o ovoj temi do sada već pojavili ■

Amir Duranović